

Dorota Granoszevska-Babiańska
Dariusz Ostapowicz
Sławomir Suchodolski

Program nauczania

historii
dla liceum ogólnokształcącego,
liceum profilowanego i technikum

Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym

Program dopuszczony do użytku szkolnego
przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu
na podstawie recenzji
dr. Grzegorza Myśliwskiego,
dr Grażyny Czetwertyńskiej
i mgr Joanny Szymańskiej

Numer w zestawie: **DKOS-4015-106/02**

Wydawnictwo Nowa
Era

Projekt okładki: Konrad Klee

Opracowanie graficzne: Kamilla Chmara

Redakcja: Michał Derlacki

ISBN 83-88985-33-7

© Copyright by NOWA ERA

Warszawa 2002

Wydanie pierwsze

Skład i montaż:

Wydawnictwo Nowa Era, Aleje Jerozolimskie 146 D, 02-305 Warszawa

tel.: (0-22) 570 25 80, fax 570 25 81, www.nowaera.com.pl, e-mail: nowaera@nowaera.com.pl

Druk i oprawa: Przedsiębiorstwo Poligraficzne „GRYFIS”, Łomianki k. Warszawy, ul. Kolejowa 121

Spis treści

Wstęp od wydawcy	4
Informacje o autorach programu	5
Założenia ogólne programu	6
Przeznaczenie programu	6
Ujęcie treści w programie	6
Struktura programu	6
Różnice między zakresem podstawowym a rozszerzonym	7
Miejsce historii ojczyzny w programie	7
Realizacja ścieżek edukacyjnych w programie	7
Cele kształcenia i wychowania	8
Materiał nauczania	10
Podstawowe wątki tematyczne	10
Klasa I – Dzieje państwa i prawa	11
Klasa II – Dzieje społeczeństwa i gospodarki	14
Klasa III – Dzieje kultury	18
Procedury osiągania celów	20
Osiągnięcia uczniów	22
Procedury oceniania	24
Propozycja systemu nauczycielskiego oceniania za pomocą ocen (stopni)	24
Propozycja systemu nauczycielskiego oceniania za pomocą punktów	24
Semestralna karta oceniania opisowego	25
Miejsce akcji sprawdzających w nauczycielskim systemie oceniania	27
Cele i forma akcji sprawdzających	28
Ocenianie wyników akcji sprawdzających	29
Orientacyjny przydział godzin lekcyjnych	31
Podstawa programowa kształcenia ogólnego	32

Wstęp od wydawcy

Szanowni Państwo!

Reforma szkolnictwa średniego zmienia zasadniczo warunki nauczania historii. Nauczyciel ma teraz o jeden rok mniej na realizację całego cyklu kształcenia. Z drugiej strony młodzież trafiająca do szkół ponadgimnazjalnych powinna być – przynajmniej teoretycznie – lepiej przygotowana. Ma za sobą bowiem dwa trzyletnie cykle kształcenia na drugim i trzecim etapie, które umożliwiają zdobycie większych kompetencji niż czteroletnia nauka w klasach V-VIII dawnej szkoły podstawowej, poprzedzona tylko rocznym kursem o charakterze propedeutycznym (klasa IV). Jaka jednak będzie rzeczywistość nauczania historii w zreformowanej szkole średniej, dopiero się okaże.

Przed nauczycielami historii w liceach i technikach stoi bardzo trudne zadanie. Niektóre istotne rozstrzygnięcia (np. dotyczące egzaminu po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej) będą znane dopiero za rok. W tej trudnej sytuacji z pewnością kierować się będą Państwo własnym doświadczeniem – to zwykle najlepszy doradca. Jednak my – jako oficyna edukacyjna – czujemy się również odpowiedzialni za wdrażanie reformy szkolnictwa, dlatego chcemy Państwu pomóc.

Pragnąc wyjść naprzeciw oczekiwaniom nauczycieli, a zarazem chcąc sprostać wymagom reformy, przedstawiamy Państwu ofertę programową autorstwa historyków pracujących w gdańskich szkołach średnich i mających w swoim dorobku cenne publikacje dydaktyczne. Najważniejsze cechy pakietu obejmującego program, podręczniki, poradniki dla nauczyciela oraz scenariusze zajęć edukacyjnych to:

- **nowoczesne ujęcie problemowe** pozwalające na efektywne wykorzystanie czasu i możliwości uczniów,
- **wyrównanie szans uczniów** umożliwiające dokonanie przez nich świadomego wyboru dalszego kierunku kształcenia po ukończeniu pierwszej klasy,
- **atrakcyjne w treści i formie podręczniki** zawierające liczne i kompetentnie opracowane teksty źródłowe,
- **wskazówki, jak uczyć problemowo**, zamieszczone w poradnikach i scenariuszach zajęć edukacyjnych.

Mamy nadzieję, że nasza propozycja spotka się z Państwa zainteresowaniem i akceptacją. Dewizą naszego wydawnictwa jest **Uczyć z przyjemnością!** Wierzymy, że nasz program i podręczniki uczynią to osiągalnym.

Wydawnictwo Nowa Era
Marzec 2002 roku

Informacje o autorach programu

Dorota Granoszewska-Babiańska – nauczyciel historii i dyrektor Gdańskiego Liceum Autonomicznego, członek Rady Gdańskiej Fundacji Oświatowej; absolwentka Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego oraz Podyplomowego Studium Pomiaru Dydaktycznego UG; egzaminator maturalny w zakresie historii; współautorka koncepcji edukacyjnej *KLOCKI AUTONOMICZNE* oraz licznych artykułów publikowanych w prasie oświatowej.

Dariusz Ostapowicz – nauczyciel historii w VI LO w Gdańsku, absolwent Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego oraz Podyplomowego Studium Pomiaru Dydaktycznego UG; uczestnik Programu Nowa Matura; egzaminator maturalny w zakresie historii – starszy ekspert Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Gdańsku; współautor opracowań *Od Hammurabiego do Fukuyamy. Przekazy źródłowe z ćwiczeniami*, t. 1–2; *Testy. Gimnazjum. Historia 3* oraz innych publikacji oświatowych.

Sławomir Suchodolski – nauczyciel historii w I LO w Gdańsku, absolwent Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego, doktorant historii UG; współautor opracowań *Od Hammurabiego do Fukuyamy. Przekazy źródłowe z ćwiczeniami*, t. 1–2; *Testy. Gimnazjum. Historia 3*.

Konsultacja dydaktyczna: **Katarzyna Hall**

Opisana przez Zespół Gdańskiej Fundacji Oświatowej pod kierunkiem Katarzyny Hall, zarejestrowana i wydana na wiosnę 1999 roku, *Koncepcja edukacyjna szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum KLOCKI AUTONOMICZNE* powstała z uwzględnieniem ogłoszonych wówczas wymogów zreformowanego systemu edukacji. *Program szkolny KLOCKI AUTONOMICZNE* został pomyślany jako jeden, tworzący spójną całość dokument, zawierający wymagane elementy (szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły, zasady oceniania wewnątrzszkolnego), uwzględniający całość Podstawy programowej oraz treść rozporządzeń o ocenianiu i egzaminowaniu. Szkoła może realizować omawianą koncepcję w całości, może też przyjąć tylko niektóre jej elementy.

W niniejszej publikacji prezentowana jest rozwinięta część tego programu przeznaczona dla nauczyciela historii, która może być traktowana jako osobny program przedmiotowy w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym lub technikum w zakresie podstawowym kształcenia ogólnego.

Założenia ogólne programu

Przeznaczenie programu

Niniejszy *Program nauczania historii dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym* jest propozycją programową przeznaczoną dla uczniów kończących zajęcia dydaktyczne z historii w każdym z wymienionych w tytule typów szkół ponadgimnazjalnych. Osobno został opublikowany program przygotowujący młodzież zarówno do zdawania wszelkiego typu egzaminów zewnętrznych, jak i do dalszego kształcenia w zakresie nauk humanistycznych¹. Obie wersje programu powstały przez wybór i uszczegółowienie odpowiednich fragmentów *Programu szkolnego KŁOCKI AUTONOMICZNE*².

Ujęcie treści w programie

Program prezentuje objęte podstawą programową treści nauczania w ujęciu problemowym, skupione wokół takich dziedzin jak np. dzieje państwa, dzieje gospodarki czy dzieje kultury. Dzięki temu możliwe jest nie tylko przekazanie uczniom konkretnej wiedzy faktograficznej, ale i lepsze zrozumienie przez nich mechanizmów kierujących procesami dziejowymi. Do tej pory, mimo wielu niekwestionowanych zalet problemowego ujęcia dziejów, nauczyciel szkoły średniej podejmujący się praktycznej realizacji takiego właśnie stylu nauczania był niemal całkowicie zdany na siebie. Od jego umiejętności, inwencji i determinacji w poszukiwaniu niezbędnych lektur, przekazów źródłowych, map i innych środków dydaktycznych zależało powodzenie całego przedsięwzięcia. Niniejszy program ma w intencji autorów ułatwić to zadanie i istotnie pomóc tym wszystkim, którzy pragną nauczać historii w nowoczesny sposób.

Struktura programu

Najważniejszą zaletą tego programu jest jego elastyczna struktura, która pozwala z jednej strony problemowo uporządkować zapisane w podstawie nauczania treści historyczne, z drugiej zaś daje nauczycielowi możliwość wprowadzania wielu własnych nowelizacji. Specyficzna konstrukcja programu opiera się na tematycznych „klockach”-modułach prezentujących szerzej wybrane problemy i procesy historyczne. Dzięki temu korzystający z tego programu mają dużą swobodę, widoczną na przykład w wyborze kolejności prezentowanych zagadnień. To „budowanie” przez nauczyciela własnej wizji dziejów, wyjmowanie i przedstawianie poszczególnych „klocków”-modułów nie oznacza w tym wypadku automatycznego zniszczenia koncepcji programu. Daje on bowiem możliwość wykreowania wielu logicznie spójnych układów, odpowiadających różnym spojrzeniom na historię. Ważne jest też to, iż owe modyfikacje nie powodują w tym wypadku powstania mimowolnych pominięć istotnych, wymaganych w Podstawie programowej, treści.

¹ Dorota Granoszewska-Babiańska, Dariusz Ostapowicz, Sławomir Suchodolski, *Program nauczania historii dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Kształcenie ogólne w zakresie podstawowym i rozszerzonym*, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2002.

² *Program szkolny KŁOCKI AUTONOMICZNE. Liceum ogólnokształcące, liceum profilowane i technikum*, opracowany przez Zespół Gdańskiej Fundacji Oświatowej pod kierunkiem Katarzyny Hall, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2002.

Niemniej autorzy zaproponowali określoną kolejność prezentowania poszczególnych zagadnień. Kolejność ta jest konsekwentnie stosowana w podręcznikach i innych publikacjach towarzyszących niniejszemu programowi (np. poradniki dla nauczyciela, zbiory konspektów lekcji).

Różnice między zakresem podstawowym a rozszerzonym

Prezentowana tu koncepcja programowa w stosunkowo elastyczny sposób traktuje także relacje między zakresem podstawowym i rozszerzonym kształcenia ogólnego z historii. Treści nauczania przewidziane do realizacji w klasie pierwszej są w obu wypadkach zbieżne. Młodzież rozpoczynająca naukę w szkole średniej ma okazję poznać nowe, bardziej problemowe oblicze historii oraz sprawdzić się w zakresie takich umiejętności, jak samodzielna analiza przekazów źródłowych czy syntetyczne widzenie procesów historycznych. Prowadzący zajęcia w klasie pierwszej nauczyciel historii może nie tylko zainteresować uczniów swoim przedmiotem i zachęcić ich do kontynuowania nauki w zakresie rozszerzonym, ale i rzetelnie ocenić poziom wiedzy oraz predyspozycji poszczególnych osób. Tego typu diagnoza, pokazująca, na które umiejętności trzeba położyć w pracy z daną grupą uczniowską szczególny nacisk, istotnie pomaga w planowaniu kolejnych lat kształcenia.

Rozbieżności obejmujące materiał nauczania oraz liczbę godzin potrzebnych na realizację różnych zakresów kształcenia ogólnego z historii pojawiają się dopiero w klasie drugiej i trzeciej. Pod względem treści zakres rozszerzony polega na wzbogaceniu materiału nauczania o wiele zagadnień wprowadzających podstawy metodologiczne badań historycznych oraz na rozbudowaniu wybranych, istotnych dla dalszego kształcenia, wątków tematycznych. Proporcjonalnie więcej czasu przeznaczono także na wszelkie formy podsumowywania i powtarzania wiadomości.

Dodatkowo w klasie trzeciej w ramach zakresu rozszerzonego program przewiduje krótki przegląd chronologiczny dziejów powszechnych i historii Polski. Dzięki temu możliwe będzie powtórzenie i uporządkowanie posiadanej przez uczniów wiedzy faktograficznej oraz gruntowne przygotowanie ich do egzaminów z historii.

Miejsce historii ojczystej w programie

Specyfika niniejszego programu widoczna jest także w odniesieniu do dziejów państwa i narodu polskiego. Historia ojczysta została wpleciona w prezentowane problemy. W doborze przykładów ilustrujących opisywane w danym module zagadnienie zostały uwzględnione polskie aspekty danego zjawiska czy procesu historycznego. W ten sposób dzieje naszego państwa zostały zespolone z dziejami powszechnymi, a historia Polski stała się integralną częścią całościowego procesu historycznego. Jednocześnie wizja programowa starała się uwzględnić specyfikę dziejów naszej ojczyzny, wyjaśnić historyczne uwarunkowania obecnej sytuacji państwa polskiego oraz podkreślić polski wkład w dorobek cywilizacji europejskiej.

Realizacja ścieżek edukacyjnych w programie

W programie przewidziano realizację kilku ścieżek edukacyjnych (patrz s. 11.).

Cele kształcenia i wychowania

Głównym celem nauczania historii w szkole średniej jest wyposażenie młodego człowieka w wiedzę pozwalającą zrozumieć historyczną genezę zjawisk i procesów współczesnych oraz dostrzec analogie między przeszłością a teraźniejszością.

Nauczanie historii w szkole średniej służy szczególnie poznaniu i zrozumieniu przez uczniów:

- głównych aspektów życia społecznego w przeszłości i sposobów funkcjonowania społeczeństw w różnych epokach historycznych;
- kontaktów człowieka z otaczającym go światem zewnętrznym na płaszczyźnie lokalnej, państwowej, cywilizacyjnej;
- dorobku kulturowego Polski, jej udziału w dorobku cywilizacji europejskiej i kultury światowej;
- rozwoju idei europejskiej oraz ideologii kształtujących współczesną rzeczywistość;
- funkcjonowania struktur państwowych, politycznych i gospodarczych oraz różnych instytucji prawnych i ustrojowych w różnych epokach oraz związków między nimi;
- związków przyczynowo-skutkowych występujących między faktami historycznymi;
- pojęć historycznych i chronologii w kontekście zjawisk i wydarzeń określonych przez program;
- roli wybitnych ludzi, grup społecznych, narodowych, wyznaniowych itd. w budowaniu ogólnoludzkiej cywilizacji;
- różnorodnych źródeł informacji historycznej (źródła pisane, ikonograficzne i inne materialne, literatura naukowa i popularnonaukowa, literatura piękna).

Edukacja historyczna w szkole średniej służy szczególnie kształtowaniu umiejętności:

- wiązania faktów i zjawisk historycznych w ramach dłuższych procesów historycznych;
- odróżniania faktów od opinii;
- lokalizowania w czasie i przestrzeni omawianych wydarzeń;
- poprawnego stosowania poznanych pojęć w różnych kontekstach;
- stawiania i rozwiązywania problemów;
- poprawnego posługiwania się środkami dydaktycznymi (podręczniki, mapy, tabele, wykresy itd.);
- dyskutowania, wysuwania hipotez, argumentowania, hierarchizowania wydarzeń historycznych;
- holistycznego ujmowania wiedzy – jej korelacji z różnymi przedmiotami;
- odczytywania i pogłębionej analizy, interpretacji, krytyki różnego rodzaju źródeł historycznych;
- dokonywania różnych interpretacji wydarzeń;
- porównywania wybranych wydarzeń z dziedzin życia społecznego w różnych okresach historycznych.

W nauczaniu historii w szkole średniej eksponowane są cele wychowawcze:

- (1) oparcie w rodzinie i wartościach wyniesionych z domu;
- (2) przywiązanie do miejsca pochodzenia i zamieszkania;

- (3) kształtowanie postawy patriotycznej i obywatelskiej;
- (4) przygotowanie do życia we współczesnym świecie;
- (5) poszanowanie wartości demokratycznych i humanistycznych, również poprzez kształtowanie świadomości i kultury prawnej;
- (6) pogłębienie szacunku dla dorobku cywilizacyjnego ludzkości, w tym poszanowanie tradycji historycznych i symboli narodowych własnej ojczyzny oraz innych narodów;
- (7) przygotowanie do uczestnictwa w kulturze;
- (8) kształtowanie postawy sprzeciwu wobec przemocy, poszanowanie dla wartości życia, godności ludzkiej, wolności i odpowiedzialności oraz prawdy;
- (9) umacnianie postawy tolerancji i otwartości wobec odmiennych przekonań, postaw i systemów wartości, praw mniejszości narodowych, politycznych, religijnych;
- (10) rozbudzanie krytycyzmu, poszanowanie faktów, rzetelne formułowanie ocen i opinii;
- (11) rozwijanie umiejętności logicznego myślenia i wyciągania wniosków.

Material nauczania

Podstawowe wątki tematyczne

W klasie pierwszej naczelnym wątkiem łączącym szczegółowe zagadnienia są **dzieje państwa i prawa**. Wokół tego tematu skupione zostały szczegółowe problemy obejmujące takie kwestie, jak historia instytucji państwowych, ewolucja form ustroju, polityka zagraniczna czy procesy integracyjne. Dzięki temu możliwe jest ukazanie zarówno historycznego, jak i współczesnego wymiaru polityki. Układ problemowy w tym wypadku istotnie wspiera kształcenie zwłaszcza takich umiejętności, jak syntezyzowanie i wpisywanie jednostkowych faktów w szersze procesy historyczne. Tematyka klasy pierwszej, stosunkowo najłatwiejsza pod kątem pojęciowym, w dużej mierze opiera się na wiedzy historycznej wyniesionej z gimnazjum. Fakt ten w oczywisty sposób nie tylko pomaga wdrożyć nowy dla większości uczniów problemowy styl nauczania, ale również sprzyja budowaniu poczucia ciągłości procesu dydaktycznego. Za sprawą nowego układu treści owo uporządkowanie i wzbogacenie wcześniej znanej faktografii jest nie tyle powtórzeniem, ile narzędziem samodzielnego odszyfrowania mechanizmów dziejów.

W drugiej klasie dominują **dzieje społeczno-gospodarcze**. Szczegółowe zagadnienia dotyczą zarówno kwestii z pogranicza badań socjologicznych (np. historyczne modele społeczeństw, tradycyjna i współczesna rola rodziny czy proces kształtowania się narodów), jak i wielu problemów z szeroko rozumianej historii gospodarczej (np. historyczne i współczesne systemy ekonomiczne, dzieje handlu, międzynarodowe instytucje gospodarcze). W programie klasy drugiej znalazło się także miejsce na omówienie tak istotnych pojęć, jak rewolucja czy ideologia. Problematyka społeczno-gospodarcza sprzyja między innymi doskonaleniu umiejętności analizy procesów ekonomicznych; pozwala znaleźć historyczne analogie współczesnych zjawisk i określić czynniki warunkujące na przykład obecne różnice w tempie rozwoju poszczególnych rejonów świata. Pomocą ułatwiającą młodzieży zrozumienie dziejów społecznych jest dobór przykładów ilustrujących analizowany problem, dzięki którym z pozoru trudna tematyka może okazać się nie tylko przystępna, ale i istotnie pomagająca w rozumieniu otaczającej nas rzeczywistości.

Klasa trzecia, kończąca nauczanie historii w szkole średniej, poświęcona została przedstawieniu **dziejów kultury**. W ramach owej problematyki program przewiduje skupienie się na takich zagadnieniach, jak elitarność i masowość w kulturze, wkład kultur narodowych w europejskie i światowe dziedzictwo, szeroko rozumiane stosunki religijne oraz historię obyczajów i życia codziennego. Treści zawarte w programie klasy trzeciej postrzegane są jako podsumowanie całego szkolnego cyklu kształcenia. Ich zrozumieniu sprzyja z jednej strony wcześniejsza edukacja odpowiednio wzbogacająca uczniowski warsztat pojęciowy, z drugiej zaś osiągnięcie przez młodzież pewnej dozy dojrzałości. Szczególnie silny akcent w ostatnim roku przewidzianym na realizację programu położono na kształcenie umiejętności wyrażania opinii i dobierania odpowiednich argumentów na obronę swoich racji. Istotną zaletą programu jest też ukazanie wielu aspektów tworzenia dorobku cywilizacyjnego człowieka oraz wprowadzenie do świata wartości takich, jak tolerancja czy wrażliwość na sztukę.

Ścieżki edukacyjne zaznaczono następująco:

- wychowanie do życia w rodzinie – **ŻR**,
- edukacja filozoficzna – **EF**,
- edukacja czytelnicza i medialna – **EM**,
- edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie – **ER**,
- edukacja europejska – **EEu**.

Klasa I – Dzieje państwa i prawa

I. Władza i prawo w państwie

1. **Geneza państwa** (cywilizacja i państwo – wprowadzenie w świat pojęć; poglądy na genezę państwa).
2. **Poddani i obywatele** (różnice między poddanym a obywatelem w starożytności; władza stanów w średniowieczu i epoce nowożytnej; ewolucja praw obywatelskich; społeczeństwo obywatelskie).
3. **Administracja państwowa** (administracja, administracja państwowa, biurokracja – wprowadzenie w świat pojęć; zarys historyczny administracji państwowej na świecie i w Polsce).
4. **Wojsko i jego rola w państwie** (zadania wojska w państwie; metody tworzenia armii w dziejach świata i Polski).
5. **Historyczne korzenie prawa** (prawo w społeczeństwach przedpaństwowych; prawo talionu; prawo rzymskie; systemy prawne w średniowieczu; prawodawstwo Kazimierza Wielkiego; prawo w Rzeczypospolitej Obojga Narodów; Kodeks Napoleona i Niemiecki Kodeks Cywilny jako wzorce dla ustawodawstw cywilnych dzisiejszej Europy).
6. **Prawa człowieka na przestrzeni dziejów** (geneza systemu ochrony praw człowieka; dorobek oświecenia; konwencje genewskie; światowy i europejski system ochrony praw człowieka; organizacje pozarządowe i ich rola w systemie ochrony praw człowieka). **EEu**

II. Ewolucja form ustroju – monarchie

7. **Monarchia despotyczna** (monarchia despotyczna – geneza i cechy pojęcia; styl sprawowania władzy w państwie faraonów; monarchia despotyczna w kręgu cywilizacji babilońskiej).
8. **Monarchia w świecie antycznych Greków i Rzymian** (rola władcy w świecie helleńskim; ewolucja władzy monarszej w starożytnym Rzymie).
9. **Monarchia patrymonialna** (np. monarchia Karolingów; państwo pierwszych Piastów – monarchia patrymonialna w dziejach polskich).
10. **Monarchia stanowa** (pojęcie Korony; monarchia stanowa w Anglii i Francji; Polska za Kazimierza Wielkiego).
11. **Monarchia elekcyjna** (szlachta a kwestia polskiej korony; przywileje polityczne szlachty; demokracja szlachecka).
12. **Monarchia absolutna** (definicja monarchii absolutnej – teoretycy i ich poglądy; Francja doby absolutyzmu; Rosja Piotra I; próby wzmocnienia władzy monarszej w Rzeczypospolitej). **EF**

13. **Monarchia absolutyzmu oświeconego** (charakterystyka epoki na przykładzie Prus, Austrii i Rosji; Rzeczpospolita a absolutyzm oświecony). **EF**
14. **Monarchia konstytucyjna i parlamentarna** (parlamentaryzm angielski XVII wieku; Wielka Brytania od monarchii absolutnej do monarchii konstytucyjnej i parlamentarnej).
15. **Monarchia konstytucyjna w dziejach polskich** (Rzeczpospolita w latach 1791-92; ustrój Księstwa Warszawskiego; Królestwo Kongresowe).
16. **Monarchie współczesne** (charakter ustrojowy – rola władcy; monarchie europejskie; monarchie Bliskiego Wschodu; cesarstwo Japonii).

III. Ewolucja form ustroju – republiki

17. **Antyczne republiki** (źródła ustroju republikańskiego w świecie antycznym; ateński model demokracji; ustrój republiki rzymskiej).
18. **Średniowieczne i nowożytne republiki kupieckie** (np. Republika Wenecka; Nowogród Wielki; cechy republikańskie w ustroju miejskim na przykładzie Gdańska).
19. **Stany Zjednoczone** (fundamenty ustroju USA; system dwupartyjny).
20. **Francja republikańska** (od I do V Republiki; rola Francji w upowszechnianiu idei i wzorców republikańskich w Europie).
21. **Republiki okresu międzywojennego** (np. republika weimarska, Republika Czechosłowacka; II Rzeczpospolita).
22. **Współczesne republiki** (np. Republika Federalna Niemiec; III Rzeczpospolita; Federacja Rosyjska; Islamska Republika Iranu).

IV. Ewolucja form ustroju – dyktatury

23. **Tyrani i dyktatorzy od antyku do XIX wieku** (tyrania w starożytnej Grecji; rzymska dyktatura; dyktatura Cromwella w Anglii; polscy dyktatorzy powstańcy).
24. **Państwa autorytarne** (rządy sanacji w Polsce; Hiszpania pod rządami gen. Franco; Chile pod rządami gen. Pinocheta).
25. **Państwa totalitarne** (ZSRR i III Rzesza).

V. Mocarstwa w dziejach Europy i świata

26. **Najstarsze imperia** (Asyryjczycy i ich poddani; perski model imperialny; imperium Aleksandra Wielkiego; państwo arabskie; ekspansja mongolska).
27. **Mocarstwa nowożytne** (początki potęgi mocarstwowej Anglii; Hiszpania w XVI wieku; napoleońska Francja).
28. **Mocarstwa XX wieku** (III Rzesza; ZSRR; USA).

VI. Polityka zagraniczna – rywalizacja

29. **Wojny w świecie starożytnym** (np. wojna trojańska, wojny Greków z Persami; wojna peloponeska; wojny punickie).
30. **Wojna w średniowieczu – wojna stuletnia** (przyczyny wybuchu wojny; sukcesy Anglików, Joanna d'Arc i zwycięstwo Francji; skutki wojny).
31. **Między wojną a dyplomacją. Stosunki polsko-krzyżackie** (geneza konfliktu; militarne i dyplomatyczne sposoby rozwiązywania sporu; międzynarodowy aspekt konfliktu polsko-krzyżackiego).

32. **Polityka dynastyczna** (definicja polityki dynastycznej; rywalizacja habsbursko-francuska; Jagiellonowie).
33. **Walka o *dominium maris Baltici*** (Bałtyk w epoce nowożytnej; pierwsza wojna północna; konflikt polsko-szwedzki).
34. **Pierwsza wojna światowa** (geneza konfliktu; charakterystyka działań wojennych; sprawa polska; konsekwencje wojny).
35. **Druga wojna światowa** (przyczyny wybuchu wojny; ogólna charakterystyka działań militarnych; II wojna światowa wojną totalną; skutki II wojny światowej).
36. **Zimna wojna** (definicja zjawiska; przegląd wybranych konfliktów zimnowojennych, np. blokada Berlina Zachodniego; wojna koreańska; kryzys kubański; wojna w Afganistanie).
37. **Wiecznie gorący „kocioł bałkański”. Konflikty bałkańskie** (przyczyny konfliktów na Bałkanach; konflikty w latach 1877-1945; rozpad Jugosławii i jego skutki).

VII. Polityka zagraniczna – strefy wpływów

38. **Rozbiory Polski jako przykład walki o strefy wpływów** (plany rozbiorów Polski w XVII i XVIII wieku; zasięg rozbiorów w XVIII wieku; Europa wobec rozbiorów; podziały ziem polskich w XIX i XX wieku; IV rozbiór Polski w 1939 r.).
39. **Wyścig kolonialny** (porozumienie w Tordesillas; nowi konkurenci, nowe sposoby walki w XVII i XVIII wieku; rywalizacja kolonialna na przełomie XIX i XX wieku; spór o Falklandy).
40. **System wersalsko-waszyngtoński a system jałtański** (konferencja paryska – traktat wersalski; ocena systemu wersalskiego; konferencja waszyngtońska; system jałtański).

VIII. Polityka zagraniczna – współpraca

41. **Współpraca państw w latach 1814–1914** (Święte Przymierze, Trójprzymierze, Ententa).
42. **Stalin – sojusznik obrotowy** (sojusz Hitlera ze Stalinem; Wielka Trójka).
43. **NATO i Układ Warszawski** (geneza powojennych bloków militarnych; zasady działania NATO; rozszerzenie NATO; Układ Warszawski – założenia a rzeczywistość). **EEu**

IX. Uniwersalizm i integracja

44. **Antyczny świat śródziemnomorski** (wspólnota helleńska; cywilizacja hellenistyczna; obywatele Imperium Romanum).
45. **Uniwersalizm w średniowieczu** (konsekwencje upadku Cesarstwa Zachodniorzymskiego, średniowieczna wspólnota społeczno-religijna; uniwersalizm polityczny; walka o inwestyturę).
46. **Wspólna Europa w epoce nowożytnej** (Europa wobec zagrożenia tureckiego; „republika literacka”; Europa napoleońska).
47. **Światowe organizacje polityczne** (Liga Narodów; Organizacja Narodów Zjednoczonych; pakt militarne a tendencje integracyjne).
48. **Integracja Europy po II wojnie światowej** (idee integracji europejskiej; pierwsze instytucje wspólnej Europy; między „Europą ojczyzn” a „Stanami Zjednoczonymi Europy”; powstanie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej; droga Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej do Unii Europejskiej; zasady integracji). **EEu ER**

49. **Polska a procesy integracyjne** (odrodzone państwo polskie a Liga Narodów; projekty integracyjne rządu emigracyjnego; Polska a Organizacja Narodów Zjednoczonych; państwo polskie a pakt militarne; droga do Unii Europejskiej). **EEu ER**

Klasa II – Dzieje społeczeństwa i gospodarki

I. Ideologie – nadzieje a rzeczywistość

1. **Ideologie prawicowe** (ideologia liberalna; ideologia konserwatywna; ideologia chadecka).
2. **Ideologie lewicowe** (socjalizm; socjaldemokracja; komunizm). **EF**
3. **Ideologie nacjonalistyczne** (charakterystyka nacjonalizmu i jego odmiany; nacjonalizm na ziemiach polskich).
4. **Ideologie totalitarne** (faszyzm; nazizm; bolszewizm; maoizm).
5. **Ludobójstwo w systemie komunistycznym** (zbrodnie w ZSRR, Chinach, Kambodży, PRL).
6. **Zbrodnie nazizmu** (szoah – holokaust – zagłada Żydów; hitlerowskie plany eksterminacji narodu polskiego).

II. Historyczne modele społeczeństw

7. **Podstawowe mechanizmy zmian społecznych** (wprowadzenie w świat pojęć; czynniki wpływające na społeczeństwo; historyczne przykłady zmian społecznych, np. transformacja ustrojowa byłych państw komunistycznych; „skok modernizacyjny” Korei Południowej i Tajwanu).
8. **Od wspólnoty pierwotnej do *polis*** (podział ról społecznych we wspólnocie pierwotnej i plemiennej; matriarchat i patriarchat; rozpad wspólnoty plemiennej; specyficzne cechy *polis* jako wspólnoty społeczno-religijnej).
9. **Spółczesność feudalne** (kształtowanie się społeczeństwa feudalnego we Francji i na ziemiach polskich; społeczeństwo stanowe; podziały społeczne w Rzeczypospolitej Obojga Narodów; struktura społeczna w państwie absolutnym na przykładzie Francji i Rosji).
10. **Spółczesność II Rzeczypospolitej** (struktura społeczna Polski w okresie międzywojennym; czynniki wpływające na powstanie podziałów społecznych; stereotypy społeczne i próby ich przełamania – kariera Wincentego Witosa; obraz społeczeństwa międzywojennego w ówczesnej literaturze polskiej).
11. **Spółczesności totalitarne** (relacje społeczne w państwach Ameryki prekolumbijskiej; gwałtowne kształtowanie się społeczeństwa III Rzeszy, „społeczność bezklasowa” w Związku Radzieckim i innych państwach komunistycznych).
12. **Spółczesność obywatelskie** (idea społeczeństwa obywatelskiego; funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego w starych demokracjach, relacje społeczne we współczesnych państwach skandynawskich; droga do społeczeństwa obywatelskiego Hiszpanii i III Rzeczypospolitej Polskiej).

III. Rodzinny i osobisty wymiar historii **ZR**

13. **Historyczne modele rodzin** (od rodu do rodziny; rola i zadania rodziny w starożytności; średniowieczna rodzina wielopokoleniowa; rodzina dwupokoleniowa – nowy model rodziny doby oświecenia).

14. **Chrześcijański, islamski i laicki model rodziny** (Święta Rodzina i rodzina Mahometa; różne modele rodziny współczesnej: tradycyjna i współczesna rola rodziny).
15. **Rola rodziny w kształtowaniu historii** (u źródeł nepotyzmu; czynniki budujące dobrą i złą legendę rodziny; analiza dziejów rodzin Czartoryskich i Kennedych).
16. **Rola jednostki na tle szerszych przemian historycznych** (spory w historiografii wokół wpływu jednostek na historię; postacie historyczne, które silnie zaważyły na losach świata, np. wodzowie: Cezar i Napoleon, politycy: Metternich, Schumann, Wałęsa; ludzie nauki: Kopernik i Einstein, autorytety moralne i religijne: Mahomet, Luter, Gandhi, Jan Paweł II oraz ludzie gospodarki: Smith, Keynes, Kwiatkowski i Balcerowicz).
17. **„Szary człowiek” a historia** („szary człowiek” – podmiot czy przedmiot historii; literatura pamiętnikarska i inne przekazy historyczne jako materiały badawcze; losy osobiste „świadków historii” na przykładzie historii Jana Chryzostoma Paska i Anny Frank).

IV. Dzieje narodów

18. **Powstanie i rozwój narodów Europy Zachodniej** (wprowadzenie w świat pojęć: świt narodu francuskiego i angielskiego; powstanie nowożytnego narodu włoskiego i niemieckiego).
19. **Odrodzenie narodowe w Europie Wschodniej XIX i XX wieku** (wpływ romantyzmu na wzrost poczucia świadomości narodowej; przełomowe znaczenie Wiosny Ludów; dążenia narodowościowe w imperium rosyjskim i habsburskim; naród białoruski).
20. **Zróżnicowanie etniczne Europy** (mozaika narodowościowa Europy w czasach antycznych, w średniowieczu, w epoce nowożytnej i współcześnie; konflikty etniczne, np. w kraju Basków i na ziemiach byłej Jugosławii). **ER**
21. **Migracje i diaspory** (geneza wielkich migracji; czynniki kształtujące byt diaspor; historyczne przykłady narodów żyjących w diasporze, np. diaspora Żydów, Ormian, Cyganów i Palestyńczyków; organizacje emigracyjne). **ER**
22. **Kształtowanie się narodu polskiego** (polski naród szlachecki a inne stany; zmiany strukturalne społeczeństwa polskiego w okresie zaborów, zróżnicowanie postaw Polaków wobec zaborców i okupantów; suwerenny naród polski).
23. **Polacy jako mniejszość narodowa** (wpływ zmian granic państwa polskiego na losy Polaków; Polacy w państwie niemieckim; sytuacja narodu polskiego w ZSRR i państwach postradzieckich).
24. **Mniejszości narodowe w Polsce** (relacje polsko-niemieckie, polsko-ukraińskie, polsko-żydowskie i polsko-litewskie). **ER**

V. Najstarsze systemy społeczno-gospodarcze

25. **Gospodarka a polityka** (wyjaśnienie pojęć: gospodarka, ekonomia, ustrój gospodarczy, system ekonomiczny; wzajemne relacje pomiędzy światem polityki a gospodarką na przykładzie *Imperium Romanum*, państwa Karolingów, monarchii Kazimierza Wielkiego, Anglii XVII wieku, fryderycjańskich Prus i republikańskiej Francji; korupcja – u źródeł „brudnej” polityki we współczesnym świecie).

26. **Gospodarka czasów starożytnych** (rewolucja neolityczna; stosunki gospodarcze w monarchiach despotycznych; niewolnictwo pałacowe i produkcyjne; systemy ekonomiczne antycznej Grecji i Rzymu).
27. **Gospodarka w średniowieczu** (feudalizm – system lenny, proces kolonizacji wewnętrznej; rozwój miast; system cechowy).
28. **Dualizm w rozwoju gospodarczym Europy** (geneza dualizmu; powstanie gospodarczych form i systemów prekapitalistycznych na Zachodzie Europy: system nakładczy, manufaktura, merkantylizm i fizjokratyzm; gospodarka folwarczno-pańszczyźniana na ziemiach polskich).

VI. U źródeł współczesnych systemów ekonomicznych

29. **Kapitalizm wolnokonkurencyjny i monopolistyczny** (pojęcie kapitału na przestrzeni dziejów; ekonomia klasyczna; zasady funkcjonowania kapitalizmu wolnokonkurencyjnego; formy i rodzaje koncentracji kapitału).
30. **Wielki kryzys gospodarczy na świecie** (przyczyny kryzysu; „czarny czwartek” w USA; specyfika przebiegu kryzysu na wybranych przykładach: USA, Niemiec, II Rzeczypospolitej; skutki wielkiego kryzysu).
31. **Interwencjonizm państwowy** (początki interwencjonizmu – polityka Bismarcka; metody wychodzenia z wielkiego kryzysu; etatyzm a interwencjonizm państwowy; współczesne formy ingerencji państwa w gospodarkę).
32. **Komunizm a gospodarka** (Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich – od komunizmu wojennego do gospodarki nakazowo-rozdzielczej; specyfika gospodarki Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej; Chiny między komunizmem a gospodarką rynkową; specyfika gospodarki jugosłowiańskiej na tle państw obozu radzieckiego).
33. **Neoliberalizm i socjaldemokracja a gospodarka** (wprowadzenie w świat pojęć; poglądy Hayka, Erhardta; zastosowanie ideologii neoliberalnej w gospodarce amerykańskiej i brytyjskiej; społeczna gospodarka rynkowa; *welfare state* – państwo dobrobytu).
34. **Między kapitalizmem a socjalizmem** (pojęcie „trzeciej drogi”; systemy ekonomiczne współczesnych Indii i Argentyny).

VII. Handel i jego historia

35. **Rozwój form wymiany handlowej** (handel wymienny; początki gospodarki towarowo-pieniężnej; centra handlowe w świecie starożytnym i średniowiecznym; nowe szlaki handlowe w epoce nowożytnej; polityka celna i protekcjonizm).
36. **Historia pieniądza** (najstarsze formy pieniądza; systemy monetarne w czasach antycznych; reforma monetarna Karola Wielkiego; pieniądz w średniowieczu; prawo Kopernika; pieniądz papierowy, parytet złota; współczesne pieniądze: dolar i euro).
37. **Systemy bankowe** (powstanie banków w średniowieczu – włoscy Lombardowie; funkcje banków na przestrzeni dziejów; wielkie rodziny bankierskie na przykładzie Fuggerów i Rothschildów; rola banków centralnych we współczesnych państwach; e-banki; instytucje parabankowe).
38. **Giełda** (powstanie giełdy; rodzaje giełd; papiery wartościowe; najśłynniejsze giełdy świata: amsterdamska, londyńska, nowojorska, frankfurcka, tokijska).

VIII. Gospodarcze i społeczne aspekty kolonializmu

39. **Kolonie w starożytności** (Fenicja, Grecja, Rzym – przyczyny, zasięg, metody kolonizacji).
40. **Hiszpański i portugalski model kolonializmu** (wielkie odkrycia geograficzne; metody podboju i kolonizacji – kolonizacja zwarta i system faktorii; zasięg terytorialny; skutki wielkich odkryć).
41. **Problem niewolnictwa od średniowiecza do współczesności** (niewolnictwo a poddaństwo w średniowieczu; niewolnictwo w Nowym Świecie; handel niewolnikami; problem zniesienia niewolnictwa – abolicjonizm; pozostałości niewolnictwa w świecie współczesnym).
42. **Kolonializm XIX wieku** (przyczyny i metody zdobywania kolonii, formy zarządzania: system brytyjski i francuski; zasięg terytorialny; nowe potęgi: Wielka Brytania, Francja, USA, Japonia; ruch antykolonialny).
43. **Problemy dekolonizacji** (przyczyny zmierzchu potęg kolonialnych; porównanie dekolonizacji francuskiej i brytyjskiej; problemy neokolonializmu).

IX. Rewolucja i ewolucja w historii

44. **Rewolucja i kontrrewolucja** (pojęcie rewolucji w historii; typologie rewolucji; kontrrewolucja; rewolucja a ewolucja).
45. **Rewolucje religijne** (reformacja i kontrreformacja; rewolucja islamska w Iranie).
46. **Rewolucje polityczne i społeczne** (rewolucja angielska w XVII wieku, Wielka Rewolucja Francuska, Komuna Paryska, rewolucja październikowa, Sierpień 1980; geneza i mechanizmy rewolucji i kontrrewolucji politycznych).
47. **Rewolucje narodowe** (rewolucja amerykańska, powstania w Irlandii, powstanie w Belgii, powstanie listopadowe, Wiosna Ludów na Węgrzech, powstanie styczniowe, procesy zjednoczeniowe w Niemczech i we Włoszech w XIX wieku; mechanizmy kształtowania się i rozwoju rewolucji narodowych).
48. **Jesień Narodów w Europie 1989 r.** (koniec Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – początek III Rzeczypospolitej Polskiej; zburzenie muru berlińskiego i jego skutki; „aksamitna rewolucja” w Czechosłowacji; zmiany w Związku Radzieckim i Chinach).

X. Rewolucja przemysłowa i technologiczna

49. **Geneza rewolucji przemysłowej** (pojęcie rewolucji przemysłowej; czynniki kształtujące jej genezę; najważniejsze wynalazki).
50. **Etapy rewolucji przemysłowej** (Wielka Brytania w II poł. XVIII wieku, „wiek pary i postępu”; skutki rewolucji przemysłowej: urbanizacja, zmiany środowiska i struktury społecznej).
51. **Dysproporcje w tempie uprzemysłowienia** (porównanie uprzemysłowienia USA, Ameryki Łacińskiej, ziem polskich, Niemiec, Rosji).
52. **Rewolucja technologiczna** (początki komputeryzacji; Internet; telefonia komórkowa; dobre i złe strony postępu; społeczeństwo postindustrialne).
53. **Zmieniające się pojęcie „postępu”** (postęp technologiczny a tradycja we współczesnej Japonii, Indiach, Irlandii).

XI. Międzynarodowe struktury gospodarcze **EEU**

54. **Integracja gospodarcza Europy** (etapy procesu integracji gospodarczej; przekształcenia EWG; koncepcje integracji w XXI wieku).
55. **Polska w międzynarodowych strukturach gospodarczych** (RWPG; CEFTA; ekonomiczne problemy procesu negocjacji z Unią Europejską).
56. **Konflikty wokół globalizacji** (różne aspekty pojęcia globalizacja; grupa G-7 a Rosja; Forum Ekonomiczne w Davos i jego rola; konflikt „Północ–Południe”).

Klasa III – Dzieje kultury

I. Elitarność i masowość w kulturze

1. **Kultura a cywilizacja** (wprowadzenie w świat pojęć; historyczny aspekt pojęć: kulturalny, cywilizowany, barbarzyński; kultura wysoka i kultura masowa). **EF EM**
2. **Narodziny potrzeby piękna** (kultura ludzi pierwotnych – Lascaux; kanon piękna w antycznej Grecji i Rzymie). **EF**
3. **Kultura stanowa** (rola Kościoła; kultura rycerska, mieszczańska i ludowa; kultura dworska na przykładzie Wersalu).
4. **Epoka reprodukcji** (przełomowe znaczenie XIX stulecia; nowe techniki; „książki dla kucharek”, powieść w odcinkach i kicz w sztukach plastycznych; od jarmarcznych przedstawień do kina). **EM**
5. **Kultura popularna** (kultura komiksu – cywilizacja obrazkowa; rola nośników audio-wideo w procesie umasowienia kultury; pojęcie „show-biznes” i „idol mas” w filmie, sporcie i rozrywce; globalizacja w kulturze; „amerykanizacja” świata – przykłady i ocena zjawiska). **EM**
6. **Polskie dziedzictwo kulturowe** (wkład Polski w kulturę światową; oryginalność a wtórność w sztuce polskiej na przestrzeni dziejów).

II. Na styku różnych cywilizacji

7. **Cywilizacja antyku a barbarzyńcy** (stosunki Greków ze światem zewnętrznym; hellenizm i kultura hellenistyczna wobec barbarzyńców; świat poza limesem rzymskim; stosunek barbarzyńców do dorobku kulturalnego Rzymian w epoce wędrówek ludów).
8. **Między islamem a chrześcijaństwem** (obszary styku obu światów; wymiana dorobku cywilizacyjnego; problem Morysków; „dżihad kontra Mcświat”).
9. **Skutki spotkania Starego i Nowego Świata** (przegląd kultur prekolumbijskich; chrześcijaństwo w Nowym Świecie; kultura latynoska i jej „import” do Europy).
10. **Brytyjczycy i Hindusi** (kultura hinduska; między odrzuceniem a akceptacją; kulturowy aspekt neokolonializmu).
11. **Wielokulturowość** (wiele kultur w jednym państwie – na przykładzie Imperium Romanum, Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Rosji i USA; wielokulturowość a kosmopolityzm). **ER**
12. **Mozaika współczesnych kultur regionalnych** (czynniki kulturowej odrębności regionu; „małe ojczyzny”; przegląd wybranych kultur regionalnych, np. kultura kaszubska, śląska, katalońska, tyrolska). **ER**

III. Historia stosunków religijnych

13. **Starożytne systemy religijne** (religie starożytnego Bliskiego Wschodu; wierzenia Greków i Rzymian).
14. **Hinduizm i buddyzm** (geneza, twórcy, zasady i dogmaty, święte księgi, instytucje).
15. **Judaizm** (geneza, twórcy, zasady i dogmaty, święte księgi, instytucje).
16. **Chrześcijaństwo** (geneza, twórcy, zasady i dogmaty, święte księgi, instytucje).
17. **Wielkie herezje średniowiecza** (geneza zjawiska; katarzy, waldensi, husyci; konsekwencje herezji; stosunek Kościoła do problemu herezji).
18. **Rozłamy w chrześcijaństwie i próby ich przezwyciężenia** (schizma wschodnia; podziały prawosławia; niewola awiniońska a schizma zachodnia; reformacja; podziały w protestantyzmie; ekumenizm).
19. **Islam** (geneza, twórcy, zasady i dogmaty, święte księgi, instytucje).
20. **Wojny religijne** („święta wojna” w islamie – dżihad; krucjaty; wojny religijne doby reformacji).
21. **Tolerancja** (historyczne modele tolerancji na przykładzie dziejów Persów, Mongołów, Arabów oraz Rzeczypospolitej Obojga Narodów i USA).
22. **Sekty i ich wpływ na współczesne społeczeństwo** (relacje między pojęciami „herezja”, „schizma”, „sekta”; przykłady działania wybranych sekt historycznych i współczesnych oraz zagrożenia z nimi związane).

IV. Życie codzienne na przestrzeni dziejów

23. **Przemiany form komunikacji** (rozwój środków transportu, telefonizacja, telefonia komórkowa, Internet; ułatwienie kontaktów międzyludzkich). **EM**
24. **Historia środków masowego przekazu** (pojęcie mass mediów; historyczny rozwój prasy, radia, telewizji i Internetu). **EM**
25. **„Czwarta władza”** (rola propagandy i cenzury w historii na przykładzie rewolucji francuskiej i październikowej; wybory prezydenckie w USA jako przykład polityki medialnej; obraz wojny w mediach na przykładzie wojny wietnamskiej, operacji „Pustynna Burza”). **EM**
26. **Historia obyczajów** (przykłady historycznej ewolucji form życia codziennego z uwzględnieniem takich dziedzin, jak: moda, higiena, medycyna, warunki mieszkaniowe, sztuka kulinarna, sport i rozrywki).

Procedury osiągnięcia celów

Do osiągnięcia celów programu najbardziej przydatne są następujące procedury:

- analiza i interpretacja przekazów historycznych,
- samodzielne ocenianie zdarzeń i postaci historycznych,
- łączenie faktów w łańcuch przyczynowo-skutkowy,
- dokonywanie syntez historycznych,
- poszukiwanie przyczyn i skutków procesów historycznych,
- samodzielne wypowiedzi krytyczne o różnym charakterze (m.in. eseju),
- dyskusje,
- organizowanie akcji sprawdzających (patrz strony 27–29).

W mury szkoły średniej 16-latek wkracza z bagażem wiedzy i umiejętności wyniesionych z poprzednich etapów nauki. Zadanie stojące przed nauczycielami pracującymi w szkołach ponadgimnazjalnych to nie tyle wzbogacenie młodego człowieka o kolejną pulę wiadomości czy udoskonalenie wybranych umiejętności, ile zdiagnozowanie jego predyspozycji i ukierunkowanie dalszego kształcenia. Równie istotną kwestią jest jak najlepsze przygotowanie wchodzącej powoli w dorosłość młodzieży do rozumienia otaczającej nas rzeczywistości. Na ostateczny efekt kształcenia składa się oczywiście wysiłek wszystkich pedagogów pracujących w szkole średniej; specyfika przedmiotu powoduje jednak, iż wyjątkowa odpowiedzialność spoczywa w tym wypadku na nauczycielach historii. To oni bowiem powinni nie tylko spełnić rolę doświadczonych przewodników po labiryntach wiedzy historycznej, ale również pomóc w wyjaśnieniu zjawisk i procesów zachodzących we współczesnym świecie. Czynią to przez wspieranie uczniów w procesie odkrywania przeszłości, kształcenie samodzielności i myślenia kategoriami problemowymi. Z tego też względu w pracy dydaktycznej należy do minimum ograniczyć metody podające na rzecz poszukujących.

Z racji niekwestionowanych walorów edukacyjnych oraz zgodnie z najnowszymi trendami nauczania historii, widocznymi zwłaszcza w proponowanej formie egzaminów zewnętrznych, za wyjątkowo cenną uznać należy analizę **przekazów źródłowych**. Szczególnie ważne jest, by systematycznie wdrażać młodzież do obcowania z różnymi rodzajami przekazów źródłowych obejmujących przecież nie tylko teksty, ale i dane statystyczne czy przebogaty materiał ikonograficzny. Towarzyszące programowi materiały dydaktyczne (podręcznik i poradnik dla nauczyciela) zostały przygotowane w taki sposób, by pomóc nauczycielowi w opracowaniu toku lekcji uwzględniającego praktyczne wykorzystywanie różnych źródeł. Odpowiednio dobrane, zaopatrzone w rzeczowe pytania fragmenty dokumentów, kronik czy pamiętników pozwalają niemalże naturalnie włączyć analizę przekazów historycznych w tok zajęć lekcyjnych. Ze względu na często towarzyszące tej metodzie pracy niebezpieczeństwo zbyt wolnego tempa i małej dynamiki lekcji sugerujemy, by w czasie zajęć koncentrować się na krótszych, łatwiejszych w samodzielnej interpretacji źródłach historycznych. Pod kątem bezpośredniego wykorzystania na zajęciach zostały także dobrane materiały ikonograficzne, które w naszym ujęciu pełnią nie tylko rolę ilustracyjną, ale przede wszystkim mają dostarczyć konkretnych wiadomości faktograficznych. Podobnie jak w wypadku analizy źródeł pisanych, także przy interpretacji dzieł ikonogra-

ficznych nauczyciel może korzystać z przygotowanych pytań i poleceń skierowanych wprost do uczniów.

Oczywiście analiza źródeł nie powinna być jedyną metodą dydaktyczną wykorzystywaną w bieżącej pracy. Ogromne walory edukacyjne ma przecież zarówno dobrze przygotowany **wykład**, jak i sprawnie pokierowana **rozmowa nauczająca**. Od prawidłowej organizacji toku lekcji zależy też efektywność **pracy z podręcznikiem**. Owe tradycyjne dla dydaktyki nauczania historii metody są szczególnie ważne w momencie, kiedy nauczyciel stoi przed koniecznością szybkiego uzupełnienia istotnych braków w uczniowskiej wiedzy faktograficznej czy też pragnie dokonać wprowadzenia do całkowicie nowej, nieznannej uczniom grupy zagadnień problemowych. Ożywczo na tok lekcji – zwłaszcza przy tematach kontrowersyjnych – wpływają takie metody, jak **dyskusja panelowa** czy „**burza mózgów**”. Metody te sprzyjają opanowaniu przez uczniów umiejętności wypowiadania się i prezentowania własnych poglądów. W ten sposób nie tylko wzbogacamy wiedzę ucznia, ale i praktycznie przygotowujemy go do uczestnictwa w życiu publicznym. Cennym wprowadzeniem do dyskusji może być uczniowski **referat** czy przygotowana wcześniej **prezentacja**. Obie metody kładą nacisk na samodzielny pracę ucznia, uczą go umiejętności odpowiedniego doboru przekazywanych informacji w taki sposób, by zarówno zainteresować słuchaczy, jak i zmieścić się w przewidzianym limicie czasowym. Przygotowując zajęcia dotyczące tematów kontrowersyjnych lub oceniających skutki danego procesu czy faktu historycznego, nauczyciel może odwołać się do **analizy SWOT** polegającej na zestawieniu mocnych i słabych stron sytuacji, poszukiwaniu przyczyn trudności oraz poszukiwaniu ewentualnych rozwiązań alternatywnych. Bardzo kreatywna, ale wymagająca od stosujących ją pedagogów sporych umiejętności dydaktycznych, jest **metoda projektu**, której zastosowanie często jest niezbędne w celu przybliżenia uczniom zazwyczaj trudnej dla nich tematyki gospodarczo-społecznej.

Ważne jest, by przygotowując się do prowadzenia zajęć, nauczyciel nie ograniczał się tylko do jednej, ulubionej metody dydaktycznej, lecz starał się dobierać je z uwzględnieniem zarówno specyfiki grupy klasowej, jak i charakteru poruszanego na lekcji tematu. Unikanie rutyny, korzystanie z całego bogatego katalogu metod dydaktycznych nie tylko poprawia panującą na zajęciach atmosferę, ale sprzyja także podnoszeniu efektywności lekcji.

W całym cyklu pracy w szkole średniej, niezależnie od preferowanych metod pracy, historyk nie może także zapominać o takich środkach dydaktycznych, jak mapy i atlasy historyczne, a także filmy, wideo, multimedia i Internet.

Osiągnięcia uczniów

Liczby przy wymienionych osiągnięciach oznaczają zakładane, szczególnie eksponowane cele wychowawcze w porządku przyjętym na stronach 8–9 programu.

Uczeń powinien znać:

- zasady funkcjonowania organizacji państwowych w ujęciu historycznym i współczesnym (4);
- ewolucję ustrojów politycznych – ze szczególnym uwzględnieniem dziejów państwa polskiego (3, 6);
- najważniejsze wyznaczniki polityki zagranicznej (4);
- wielkie doktryny polityczne;
- istotę totalitaryzmu i związane z nim zagrożenia, w tym problematykę holokaustu (8, 9);
- ewolucję idei wolności obywatelskich (3, 5, 6, 8, 9);
- założenia teoretyczne i zasady praktycznego funkcjonowania demokracji (5, 6, 8, 9);
- zagrożenia demokracji w przeszłości i w czasach dzisiejszych (5, 6, 8, 9);
- prawa człowieka w ujęciu historycznym i współczesnym (5, 6, 8, 9);
- najważniejsze organizacje międzynarodowe (polityczne, militarne i gospodarcze) oraz miejsce Polski w tych strukturach (3);
- proces integracji europejskiej i udział w nim państwa polskiego (4);
- pojęcie globalizacji i związane z nią zagrożenia (4);
- podstawowe pojęcia ekonomiczne (4);
- najważniejsze systemy społeczno-gospodarcze (w tym procesy gospodarcze typowe dla ziem polskich);
- pojęcie regionu oraz jego rolę w historii Polski i Europy (2);
- historyczne modele społeczeństw, w tym ewolucję struktury społecznej państwa polskiego (3);
- wpływ jednostki na dzieje społeczeństwa i narodu (9);
- tradycyjne i współczesne modele rodziny (1);
- najważniejsze kręgi kultury europejskiej na przestrzeni dziejów (6, 7);
- dorobek cywilizacyjny Polski i jej miejsce w dziejach światowych (6, 7);
- polski wkład w kulturę europejską i światową (6, 7);
- najważniejsze systemy religijne (9);
- zasady tolerancji wobec mniejszości religijnych i narodowych (9).

Uczeń powinien umieć:

- poprawnie operować pojęciami historycznymi;
- wiązać fakty i zjawiska historyczne w dłuższe procesy historyczne (11);
- poprawnie lokalizować w czasie i przestrzeni omawiane wydarzenia;
- logicznie wiązać fakty z dziejów ludzkości z historią Polski i regionalną (6, 11);
- porównywać wybrane wydarzenia historyczne lub przebieg procesów społecznych na przestrzeni dziejów;
- rozpoznawać, analizować i interpretować źródła historyczne (10);
- dokonywać rekonstrukcji faktów na podstawie źródeł (10);

- odróżniać hipotezy od twierdzeń naukowych i stereotypy od rzeczywistości historycznej (10, 11);
- wyjaśniać analogie między przeszłością a czasami współczesnymi (4);
- dostrzegać związki między polityką, gospodarką i kulturą;
- bronić własnych ocen i interpretacji faktów historycznych (10);
- samodzielnie wyciągać wnioski (11);
- znajdować argumenty wyjaśniające postawy i motywy działań ludzi (10, 11);
- posługiwać się mapą historyczną i prawidłowo odczytywać źródła statystyczne.

Procedury oceniania

Na czwartym etapie edukacyjnym mamy do czynienia z uczniem w pełni rozumiejącym pojęcie oceny. Wówczas możliwe jest odejście od stawiania ocen w trakcie semestru. Nauczycielskie ocenianie bardziej niż w poprzednich etapach przypomina mierzenie, powinno być też bardziej ukierunkowane na korelację z ocenianiem zewnętrznym. W jaki sposób można płynnie przejść od oceniania poprzez tradycyjne stopnie do oceniania w punktach, pokazują poniższe przykłady opisów nauczycielskiego oceniania, skierowanych do uczniów i rodziców.

Nauczyciele, mający dotychczas inne metody oceniania, powinni w nowo projektowanym systemie uwzględnić szkolną tradycję. Zbyt rewolucyjne zmiany, przeprowadzane szczególnie w tej samej grupie uczniów, mogą być bardzo źle przyjęte. Czasem warto jedynie porządkować dotychczasowe zwyczaje.

Propozycja systemu nauczycielskiego oceniania za pomocą ocen (stopni):

1. Obowiązująca skala ocen: od 1 do 6.
2. Ocenie w stopniach od 1 do 6 podlegają:
 - Krótkie sprawdziany – mogą być niezapowiedziane, z 2–3 ostatnich tematów, 6–8 sprawdzianów w trakcie semestru.
 - Prace klasowe – zapowiedziane, 2–3 prace w semestrze. Oceny niedostateczne z pracy klasowej można poprawić w czasie konsultacji, w ciągu dwóch tygodni po otrzymaniu oceny. Jeśli uczeń był na pracy klasowej nieobecny, należy pracę napisać po powrocie do szkoły, w czasie konsultacji.
3. W czasie semestru stawiane będą również plusy i minusy. Trzy plusy dają ocenę bardzo dobrą, trzy minusy ocenę niedostateczną. Plusami i minusami oceniane będą:
 - Praca ucznia na lekcji – wypowiedzi ustne, aktywność i zaangażowanie ucznia (wyróżniająca się wypowiedź – plus; kompletny brak zaangażowania, niewykonywanie poleceń – minus).
 - Prace domowe (wyróżniające się wykonanie zadania domowego – plus; brak pracy domowej – minus).
 - Prowadzenie notatek (wyjątkowo dobre notatki – plus, brak notatek – minus).
 - Zadania dodatkowe (bardzo dobre wykonanie – plus).
4. Na koniec semestru, na podstawie otrzymanych w trakcie całego semestru stopni, wystawiana jest łączna ocena za cały semestr.

Propozycja systemu nauczycielskiego oceniania za pomocą punktów:

1. Obowiązująca skala ocen: punktowa.
2. Ocenie w punktach podlegają:
 - Krótkie sprawdziany – mogą być niezapowiedziane, z 2–3 ostatnich tematów, 6–8 sprawdzianów w trakcie semestru.
 - Prace klasowe – zapowiedziane, 2–3 prace w semestrze. W wypadku usprawiedliwionej nieobecności można pracę klasową napisać po powrocie do szkoły, w czasie konsultacji, w uzgodnionym terminie.

3. W czasie semestru stawiane będą również plusy i minusy. Plusami i minusami oceniane będą:
- Praca ucznia na lekcji – wypowiedzi ustne, aktywność i zaangażowanie ucznia (wyróżniająca się wypowiedź – plus; kompletny brak zaangażowania, niewykonanie poleceń – minus).
 - Prace domowe (wyróżniające się wykonanie zadania domowego – plus; brak pracy domowej – minus).
 - Prowadzenie notatek (wyjątkowo dobre notatki – plus; brak – minus).
 - Zadania dodatkowe (bardzo dobre wykonanie – plus).
4. Każdy sprawdzian i praca klasowa posiada ustaloną, maksymalną liczbę punktów możliwych do uzyskania. Suma maksymalnych liczb punktów za wszystkie sprawdziany i prace klasowe w semestrze stanowi ok. 80% możliwych do uzyskania punktów za cały semestr.
5. Na koniec semestru, na podstawie otrzymanych w trakcie całego semestru plusów i minusów, wystawiana jest łączna ocena punktowa za aktywność w trakcie semestru. Za aktywność można uzyskać od ok. -20% do ok. +20% możliwych do uzyskania punktów za cały semestr.
6. Suma wszystkich punktów uzyskanych w trakcie semestru zostaje przeliczona na stopnie semestralne według następującej skali:

Uzyskane punkty – procent maksymalnej, możliwej do uzyskania liczby punktów:	Ocena semestralna:
mniej niż 40	1
40–49	2
50–74	3
75–89	4
90–99	5
100	6

Semestralna karta oceniania opisowego

Nauczyciele historii w swojej pracy bezpośrednio mogą wykorzystać proponowane w *Programie szkolnym KLOCKI AUTONOMICZNE* karty oceniania opisowego oraz – w celu dbałości o jednakowy, wysoki poziom nauczania w całej szkole – akcje sprawdzające. Akcje te mogą być zarówno wykorzystane jako procedury ogólnoszkolne – zarządzane i zorganizowane przez dyrektora szkoły, jak też pomysł ten może być zastosowany przez nauczycielską grupę przedmiotową – nauczycieli historii, którzy chcą wspólnie analizować i porównywać efekty własnej pracy.

Na koniec roku szkolnego należy dostosować się do przepisów prawa i przełożyć ocenianie nauczycielskie na ogólnie obowiązujący dokument, jakim jest świadectwo szkolne, które daje informację w pełni czytelną na zewnątrz, co jest istotne na przykład w wypadku zmiany szkoły przez ucznia.

W programie określono osiągnięcia konieczne z poszczególnych przedmiotów i proponowane jest stosowanie semestralnych ocen opisowych obok tradycyjnych – wyrażonych stopniem. Podane w programie listy osiągnięć koniecznych nie pokry-

wają się z osiągnięciami z Podstawy programowej. Stanowią świadomy wybór wiadomości i umiejętności najbardziej potrzebnych do kontynuowania nauki (proponuje się, aby były wymagane do osiągnięcia na ocenę dostateczną). Osiągnięcia konieczne mają zwrócić uwagę nauczycieli i rodziców, aby pomogli dzieciom przynajmniej te właśnie umiejętności opanować. Zaniedbanie czegokolwiek z listy może ograniczyć szanse ucznia i bardzo utrudnić możliwość kontynuowania nauki. Sporządzanie semestralnej informacji opisowej o osiągnięciach i postępach ucznia ma ułatwić współdziałanie nauczycieli i rodziców w tej sprawie.

Na stronie 30. programu zaprezentowano proponowaną kartę oceniania opisowego z historii dla czwartego etapu edukacyjnego. W tabelach oceny opisowej każdy przedmiot ma listę kryteriów oceny – **dziedziny aktywności**, najważniejszych w danym przedmiocie. Nauczyciel wypowiada się na temat poziomu tych umiejętności, zaznaczając znakiem „v” odpowiednie rubryki tabeli, wybierając określenia: niewystarczająco, słabo, zadowolająco, bardzo dobrze. Celowo określenia te są tylko cztery i swoim brzmieniem nie odpowiadają skali ocen szkolnych. Przy wystawianiu oceny semestralnej nauczyciel bierze pod uwagę opisany przez siebie poziom umiejętności, ale również inne aspekty pracy ucznia. Informuje o tym rodziców w polu: **Dodatkowe informacje, wskazówki, uwagi**. Dwa końcowe pola, które każdy nauczyciel może wypełnić w sposób bardzo indywidualny, są bardzo ważne w przyjętym schemacie. Treść ostatniego pola: **Mocne strony ucznia**, powinna się znajdować w ocenie opisowej. Każdy uczeń ma mocne strony. Nauczyciele i rodzice muszą je widzieć. W ocenianiu najważniejsze jest życzliwe i przyjazne podejście, mimo niepowodzeń. Sprawiedliwe opisanie trudności, zauważenie braków, ale jednocześnie szukanie mocnych stron i okazywanie życzliwości da możliwość konstruktywnego współdziałania rodziców i nauczyciela w udzielaniu młodemu człowiekowi koniecznej pomocy.

Proponowane dziedziny aktywności ucznia, charakterystyczne dla historii:

- znajomość faktografii,
- stosowanie pojęć historycznych,
- korzystanie z mapy,
- analiza przekazów źródłowych,
- wypowiedzi ustne,
- wypowiedzi pisemne.

Wymieniane dziedziny muszą mieć podobną wagę i poziom szczegółowości. Możliwe jest zmodyfikowanie lub uszczegółowienie zawartości tej kolumny przez szkolną grupę nauczycieli przedmiotu. Trzeba jednak przy tym uważać na zachowanie proporcji pomiędzy wagą kryteriów z poszczególnych wierszy. Niedobrze, jeśli proponowane umiejętności są zbyt szczegółowe. Wtedy o niektórych umiejętnościach nauczyciel nie będzie umiał nic powiedzieć. Tabela powinna stanowić ułatwienie, a nie utrudnienie dla nauczyciela, który ma opisać pracę wielu uczniów. Oczywiście, że zamiast postawienia kilku znaków „v” nauczyciel może także napisać kilka zdań o stopniu opanowania przez ucznia poszczególnych umiejętności. Znaki „v” dają jednak te same informacje rodzicom, a nauczycielowi przyspieszają redakcję opinii. Tam, gdzie trzeba powiedzieć coś więcej, niż można w tabeli, pomagają ostatnie pola. Jeszcze jed-

ną zaletą tabeli jest pomoc przy ocenianiu semestralnym w postaci stopni. Jest łatwy sposób przekładania zawartości tabeli na stopnie szkolne.

Zalecany sposób tłumaczenia opisowej oceny z tabel na wyrażoną stopniem

Dominują zaznaczenia w kolumnie	Proponowany stopień
Niewystarczająco	niedostateczny, dopuszczający , dostateczny
Słabo	dopuszczający, dostateczny , dobry
Zadowolająco	dostateczny, dobry , bardzo dobry
Bardzo dobrze	dobry, bardzo dobry , celujący

W tabelach oceny opisowej używane są inne określenia niż tradycyjne stopnie szkolne. Jest to świadomy zamysł mający na celu niekojarzenie ich wprost z poszczególnymi ocenami. Dominowanie znaków „v” w którejś kolumnie tabeli nie oznacza konieczności wystawienia konkretnego stopnia. Najczęściej zaznaczenia są nie w jednej kolumnie, a nauczyciel bierze pod uwagę również postawę ucznia i jego stosunek do przedmiotu, np. systematyczne przygotowywanie się do zajęć. Naturalne jest „przetłumaczenie” dominującej kolumny z tabeli na każdą z trzech podanych ocen, zależnie od tego, z której strony są pozostałe znaki „v” oraz od innych czynników uważanych za ważne przez nauczyciela. Najlepiej, aby były one opisane w polu: **Dodatkowe informacje, wskazówki, uwagi.**

Nauczyciel, wystawiając szkolną ocenę, ma prawo brać więcej czynników pod uwagę niż te odzwierciedlające główne wymagania programowe, które zostały zamieszczone w tabeli oceny opisowej. Nie ma tam odzwierciedlenia dla oceny celującej, której wystawienie wynika ze spełnienia wymagań wykraczających poza obowiązujący program. Obraz ucznia bardzo dobrego i celującego według proponowanej tabeli może być zupełnie taki sam – wszystkie aspekty szkolnej działalności oceniane wysoko. Ten sam problem dotyczy uczniów ocenianych niedostatecznie i dopuszczająco. Ci z kolei nie spełniają w wystarczającym stopniu wymagań programowych. Decyzja o wystawieniu oceny dopuszczającej zamiast niedostatecznej wynika najczęściej z oglądu postawy ucznia, jego stosunku do obowiązków szkolnych, nadziei na rychłą poprawę.

Miejsce akcji sprawdzających w nauczycielskim systemie oceniania

Prezentowana koncepcja polega na daniu nauczycielom wolności wyboru sposobu oceniania śródssemestralnego. Dlatego też, konsekwentnie, nauczyciel ma swobodę w decyzji, czy i na ile włączy wyniki opisanych dalej akcji sprawdzających, będących elementem oceniania szkolnego, w swój własny system nauczycielskiego, klasowego oceniania. Wyniki akcji mogą być w postaci punktów upubliczniane na forum szkoły. Mogą być traktowane przez nauczyciela jako jedna z ocen cząstkowych. Oczywiście, wcześniej uczniowie muszą być poinformowani, w jaki sposób wyniki akcji mogą wpłynąć na ich wyniki klasyfikacyjne – semestralne. Zaproponowany system akcji sprawdzających stanowi system „prób generalnych”, które mają ułatwiać nauczycielom przygotowywanie uczniów do zewnętrznych egzaminów.

Cele i forma akcji sprawdzających

Zakresy tematyczne akcji z historii są dostosowane do zewnętrznych wymogów egzaminacyjnych³. W klasie I szkoły średniej, już po zakończeniu pierwszego semestru, najlepiej zaprojektować akcje sprawdzające obejmujące wszystkich uczniów. Na podstawie rezultatów akcji, wyników uczniów w nauce oraz ich zainteresowań można odpowiednio i indywidualnie ustalić dla każdego ucznia program, realizowany od klasy II (uczeń realizujący rozszerzony program z historii może zmienić taką klasę na klasę o innym profilu, jeśli jego wyniki z historii okażą się bardzo słabe, natomiast temu z grupy np. matematycznej, który w historii się wyróżnił, można zaproponować przejście do klasy z rozszerzonym programem historii). W klasie II i III akcjami sprawdzającymi powinni być objęci tylko uczniowie realizujący program w zakresie rozszerzonym.

Sposób formułowania tematów powinien ulegać zmianom, zależnie od zmieniającej się formy egzaminów zewnętrznych. Kierunek wskazują ogłoszone standardy i informatory egzaminacyjne. Na podstawie tego wszystkiego nauczyciele przedmiotu objętego akcją wspólnie muszą ustalić zakres treści i formę akcji. Bardzo istotne jest także, kto i w jaki sposób ma układać konkretne tematy.

Może to być nauczyciel danej szkoły nieuczący w objętych akcją sprawdzającą klasach, który robi to na podstawie propozycji złożonych przez pozostałych nauczycieli. Mogą to też zrobić wspólnie wszyscy nauczyciele uczący w klasach objętych akcją. Nad takim układaniem powinien sprawować nadzór dyrektor lub inny, bardzo doświadczony nauczyciel. Sam sposób zadania pytań ma niejednokrotnie bardzo duże znaczenie, jeśli chodzi o wyniki uczniów. Uczniowie oswojeni ze stylem zadawania pytań swojego nauczyciela zawsze lepiej będą odpowiadać na pytania sformułowane właśnie przez niego. Na średni wynik całej klasy może mieć duży wpływ „siła przebić” jej nauczyciela przy układaniu pytań. Choć wszyscy nauczyciele znają wszystkie pytania i do wszystkich z nich starają się uczciwie jak najlepiej przygotować swoich uczniów, takie zjawisko zachodzi. Aby to zjawisko zminimalizować, trzeba bardzo dobrze wyważyć proporcje wpływu poszczególnych nauczycieli na zestaw pytań. Muszą wszyscy uznać, że jest to ich dzieło wspólne i to wszystkich w jednakowym stopniu. Tylko wtedy podejną do organizowania całego sprawdzianu uczciwie i z zaangażowaniem, a jego rezultatami nie będą się czuli skrzywdzeni. Próby innego rozwiązania sposobu układania tematów w praktyce powodują więcej napięć i konfliktów. Trzeba zwrócić szczególną uwagę na to, aby sprawdzian dla danej grupy uczniów nie okazał się ani zbyt łatwy (nie okaże się, który z uczniów ma specjalne uzdolnienia w danej dziedzinie), ani zbyt trudny (każdy z uczniów powinien mieć szansę odpowiedzieć na część pytań). Akcja sprawdzająca powinna być sprawdzianem jak najmocniej różnicującym uczniów – taki ma cel. Dlatego im sprawdzian bardziej różnicujący, tym lepszy.

³ Przykłady historycznych akcji sprawdzających oraz metody dostosowywania formuły akcji do aktualnych wymogów stawianych przez egzaminy zewnętrzne – zob.: D. Granożewska-Babiańska, *Akcje w liceum – na przykładzie historii*, (w:) „Klocki Autonomiczne w szkole”, nr 4, marzec 2000, s. 15.

Najlepiej sprawdza się formuła posadzenia całego rocznika uczniów przy pojedynczych stolikach w jednej dużej sali i osobistego pilnowania oraz „rozsadzania” piszących przez dyrektora szkoły. W razie jakichkolwiek pytań należy głośno i wszystkim na nie odpowiedzieć. Cała szkoła odbiera wtedy akcję sprawdzającą jako wydarzenie dużej rangi, zaś wszyscy uczniowie mają poczucie naprawdę jednakowych warunków uczestniczenia w niej.

Ocenianie wyników akcji sprawdzających

Prace uczniowskie z akcji sprawdzających oceniane i ogłaszane są w punktach. Jedno zadanie czy też polecenie jest oceniane we wszystkich pracach przez tego samego nauczyciela. Jeśli prac do oceny jest dużo, można nawet tak powielić tematy (na kilku kartkach), aby oceniający nauczyciele od razu mogli do sprawdzania podzielić się kartkami prac.

Najlepsze efekty daje ocenianie przez wszystkich oceniających przebywających razem na jednym miejscu do skutku. Każdy z nich odpowiada za swoją grupę poleceń, jednak może w trudniejszych przypadkach skonsultować się z kolegami. Szczególnie jeśli w grę wchodzi czas, ważne jest bardzo dobre przygotowanie się do oceniania konkretnego polecenia, jego dogłębna analiza, rozwiązanie samemu zadania na możliwie najwięcej sposobów. Wtedy, stosunkowo szybko, „jednym rzutem oka” można sensownie ocenić myślenie ucznia przy odpowiadaniu nawet na najbardziej złożone polecenie.

Inne warianty – nawet bardzo szczegółowe omówienie kryteriów przy jak najprostszych poleceniach i podzielenie się przez nauczycieli pracami – nie dają dobrych wyników. Z takiego oceniania można wyciągnąć tylko jeden wniosek – porównać charakterystyki oceniających nauczycieli: na przykład ich drobiazgowość, wielkoduszność, skłonność do surowości. Nie to jest jednak celem organizowania akcji sprawdzających. Celem akcji ma być przyjrzenie się wszystkim uczniom „jednym okiem”. I takie też ma być ocenianie.

(Godło lub pieczęć szkoły)

Data

Informacja o osiągnięciach i postępach ucznia klasy

Imię i nazwisko ucznia

Rok szkolny

Semestr

Historia

Stopień
(według skali MENiS)

DZIEDZINY	JAK POSTRZEGANE PRZEZ NAUCZYCIELA:			
	niewystarczająco	słabo	zadowolająco	bardzo dobrze
AKTYWNOŚCI UCZNIĄ:				
Znajomość faktografii				
Stosowanie pojęć historycznych				
Korzystanie z mapy				
Analiza przekazów źródłowych				
Wypowiedzi ustne				
Wypowiedzi pisemne				

Dodatkowe informacje, wskazówki, uwagi:

.....
.....
.....

Mocne strony ucznia:

.....
.....
.....

.....
Podpis nauczyciela

Orientacyjny przydział godzin lekcyjnych

Obliczając godziny potrzebne na realizację treści programowych w poszczególnych klasach, założono, że efektywnie zostanie wykorzystanych w roku szkolnym 35 tygodni. Skrót p. oznacza czas na przeprowadzenie lekcji powtórzeniowej.

Klasa I – 2 godziny tygodniowo

1. Władza i prawo w państwie (6 + 1p.)
2. Ewolucja form ustroju – monarchie (10 + 1p.)
3. Ewolucja form ustroju – republiki (6 + 1p.)
4. Ewolucja form ustroju – dyktatury (3)
5. Mocarstwa w dziejach Europy i świata (4 + 1p.)
6. Polityka zagraniczna – rywalizacja (9 + 1p.)
7. Polityka zagraniczna – strefy wpływów (3)
8. Polityka zagraniczna – współpraca (3 + 1p.)
9. Uniwersalizm i integracja (6 + 1p.)

Rezerwa dla nauczyciela (8 – głównie na pracę ze źródłami historycznymi oraz diagnozowanie możliwości i zainteresowań uczniów przed sprofilowaniem nauczania historii w klasach II i III)

Klasa II – 2 godziny tygodniowo

1. Ideologie – nadzieje a rzeczywistość (6 + 1p.)
2. Historyczne modele społeczeństw (5)
3. Rodzinny i osobisty wymiar historii (5 + 1p.)
4. Dzieje narodów (7 + 1p.)
5. Najstarsze systemy społeczno-gospodarcze (4)
6. U źródeł współczesnych systemów ekonomicznych (6 + 1p.)
7. Handel i jego historia (4)
8. Gospodarcze i społeczne aspekty kolonializmu (5 + 1p.)
9. Rewolucja i ewolucja w historii (5)
10. Rewolucja przemysłowa i technologiczna (5)
11. Międzynarodowe struktury gospodarcze (3 + 1p.)

Rezerwa dla nauczyciela (4)

Klasa III – 1 godzina tygodniowo (lub 2 godziny tylko w pierwszym semestrze)

1. Elitarność i masowość w kulturze (6 + 1p.)
2. Na styku różnych cywilizacji (6 + 1p.)
3. Historia stosunków religijnych (10 + 2p.)
4. Życie codzienne na przestrzeni dziejów (4 + 1p.)

Rezerwa dla nauczyciela (2)

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników

(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 26 lutego 2002 r. – fragment)

ZAKRES PODSTAWOWY – HISTORIA

Cele edukacyjne

1. Pogłębienie i rozwinięcie wiedzy oraz umiejętności historycznych uzyskanych w toku wcześniejszej edukacji celem lepszej znajomości i rozumienia przeszłości własnego regionu i kraju oraz dziejów świata.
2. Pogłębienie rozumienia powiązań między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością.
3. Budowanie własnej tożsamości i kształtowanie systemu wartości.
4. Rozwijanie postaw obywatelskich i patriotycznych, poczucia przynależności do wspólnoty rodzinnej, lokalnej, regionalnej, grupy etnicznej i narodowej.
5. Przygotowanie się do udziału w życiu różnych społeczności; kształtowanie postawy zrozumienia i tolerancji wobec odmiennych kultur, obyczajów i przekonań mieszczących się w kanonie wartości cywilizacyjnych.

Zadania szkoły

1. Wspieranie procesu dojrzewania intelektualnego i emocjonalnego uczniów.
2. Stworzenie możliwości kształtowania i rozwoju zainteresowań uczniów wybranymi problemami historii.
3. Umożliwienie uczniom wykorzystywania zdobywanej wiedzy zgodnie z ich zainteresowaniami i zdolnościami.

Treści nauczania

Świat

1. Różnorodność cywilizacji świata w przeszłości i obecnie.
2. Postęp a kryzysy cywilizacyjne. Konflikty społeczne. Wojny, ludobójstwo, Holocaust.
3. Przemiany form gospodarowania od czasów najdawniejszych po współczesną rewolucję techniczną; historyczny rozwój kultury materialnej.
4. Państwo jako podstawowa forma zorganizowania społeczeństw; przemiany państw.

Europa

1. Fundamenty Europy; jedność i różnorodność; przemiany ideowe. Rola chrześcijaństwa w tworzeniu tożsamości europejskiej.
2. Kształtowanie się narodów Europy; ich wkład w historię; współistnienie i konflikty pomiędzy państwami.
3. Przemiany w obrębie struktur, świadomości i obyczajowości społeczeństw europejskich.

Polska

1. Państwo polskie i przemiany jego form.
2. Uwarunkowania i przeobrażenia polskiej świadomości narodowej i politycznej.
3. Polska w dziejach gospodarki i struktur społecznych Europy.
4. Postawy jednostek oraz grup społecznych wobec potrzeb epok.
5. Wielokulturowość w dziejach Polski; współistnienie religii i wyznań; znaczenie chrześcijaństwa, w tym kościoła katolickiego.

Region

1. Mała ojczyzna a terytorium państwa polskiego.
2. Odrębność i wkład regionu do wspólnej historii.
3. Dziejowe uwarunkowania specyfiki kulturowej regionu.
4. Zabytki historyczne w regionie.

Rodzina i jednostka

Dzieje jednostki i rodziny na tle szerszych przemian historycznych.

Osiągnięcia

1. Umiejętność zbierania, przedstawiania i interpretowania wiedzy historycznej z wykorzystaniem różnorodnych źródeł informacji.
2. Umiejętność dokonywania ujęć przekrojowych i problemowych.
3. Rozumienie, że jednostki i grupy społeczne, w przeszłości i obecnie, w zróżnicowany sposób objaśniają i wykorzystują historię.
4. Formułowanie i uzasadnianie opinii historycznych podczas dyskusji oraz w krótkich wypowiedziach ustnych i pisemnych.
5. Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności w życiu społecznym.